

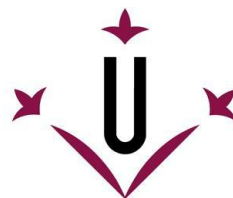
Un arxiu parroquial. Santa Maria de Verdú.

Treball de Final de Grau en Història de l'Art

Alumna: Laura Garralón Solé

Tutor: Dr. Joan Busqueta

Curs: 2014/2015

Universitat de Lleida

ÍNDEX

Abstract/resum i paraules clau:.....	2
Introducció	3
1. La història dels arxius	4
2. L'arxivística i tot el que comporta	10
3. Els arxius parroquials.....	12
4. L'arxiu parroquial de Verdú	18
5. Tipus de documents de l'arxiu de Verdú	21
6. Conclusions.....	23
7. Bibliografia.....	24
8. Annexos	27
Lectura esquemàtica de dos testaments	33

Abstract/resum i paraules clau:

Abstract: “*A parochial archive. Santa Maria de Verdú*” project is a research where you can find a brief history of the archival world through the example of the parochial archive of Santa Maria de Verdú. This one includes an analysis of a manual notary, preserved in the archive.

The first part is the context from the beginning of history archives of Catalonia until the contemporary era. A review of the most relevant eras and moments that suffered the documents, which were created to give evidence of things that happened. Finally, in this work you can find the support of numerous studies and reports and what is more an analysis of a notarial manual which dates back to 1383 and remained in the parochial archive of Santa Maria de Verdú.

Resum: El projecte “*Un arxiu parroquial. Santa Maria de Verdú*” és un estudi on s’hi pot trobar una breu història del món de l’arxivística, tot passant per l’exemple de l’arxiu de la parròquia de Santa Maria de Verdú. En aquest s’hi inclou un anàlisi d’un manual notarial, conservat en el propi arxiu.

La primera part és un context des dels inicis fins arribar a la contemporaneïtat de la història dels arxius de Catalunya. Un repàs de les èpoques i els moments més destacables que varen patir els documents, que van ser creats per a deixar constància de les coses que succeïen. Trobarem el suport dels nombrosos estudis i cròniques que s’han realitzat sobre arxivística, a més, una anàlisi d’un manual notarial de l’any 1383, el qual restava en l’arxiu parroquial de Santa Maria de Verdú.

Paraules clau: Arxivística, documents, parròquia, Verdú, arxiu, testaments, ...

Introducció

Com trobar la informació correcta i emmagatzemar-la? Tinc restriccions a l'hora d'obtenir aquesta informació? Aquestes són algunes de les preguntes que avui en dia es poden sentir en una biblioteca o si més no en les converses dels que comencen la Universitat. Però, com ho feia la gent que no tenia a l'abast la tecnologia d'avui en dia? Tenir un ordinador o un dispositiu mòbil sense tarifa d'Internet és molt inusual en aquests temps, la qual cosa complica els paràmetres als que van néixer en una altra època. Com cercaven la informació els nostres avis? Tenim consciència dels passos que havien de seguir per trobar allò que es necessitava?

En aquest treball hi podrem trobar una mínima explicació de la història de l'arxiu, com funciona el món de l'arxivística, els tipus de documents que es poden trobar en un arxiu, després ens centrarem amb els arxius parroquials i concretament el de Verdú i finalment trobarem una transcripció d'un manual notarial.

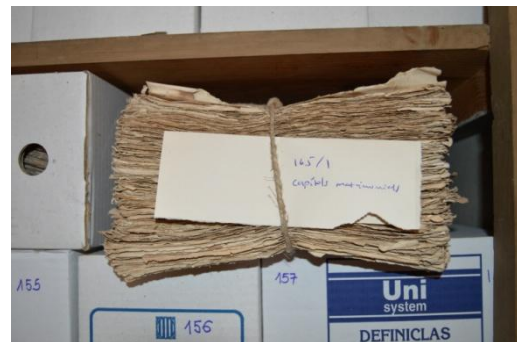
Entre la part teòrica i la part pràctica podrem tenir una visió més àmplia de la història d'aquests llocs els quals avui en dia només hi entren els que el cuiden i els historiadors o historiadors de l'art. Vull donar consciència del canvi que s'ha produït en tots els sentits que comporta una arxiu. Saber quines obligacions tenen les persones que estan lligades al món de l'arxivística o per exemple quins drets té la població que viu a l'entorn de l'arxiu.

1. La història dels arxius

Els arxius són elements consubstancials, que a causa de les manipulacions de l'individu i les diferents institucions neixen espontàniament com a resposta d'una activitat continuada. Com quelcom inventat, els documents i els arxius tenen un principi molt diferent al que veiem ara. Segons el tipus de documents que restin a l'arxiu, aquest es diversificarà dels altres, per tant tindrem tipologies d'arxius.

L'arxiu de Catalunya ha patit al llarg de la història diferents etapes totes elles condicions per diferents factors. Durant els segles IX, X i XI hi va haver una gran pervivència de la tradició anterior jurídica visigòtica¹, la qual donava un valor molt elevat al document escrit. Aquest fet va portar a que es creessin llocs per a emmagatzemar els documents i , començaran a aparèixer els primers arxius. Els monestirs seran uns dels llocs els quals tindran els arxius més actius durant els segles IX i X, juntament amb les catedrals.

Aquests arxius segurament que compartien l'espai amb altres tipus de documents interessants, com els llibres de biblioteca possiblement situats en armaris o calaixos adherits. La tipologia de document que regnava en aquests primers espais eren els

Capítols matrimonials en una de les prestatgeries de l'arxiu parroquial de Verdú.
Fotografia: Laura Garralón.

títols de béns patrimonials, els quals s'hi encabien les compravendes, els testaments, les donacions o els traspassos.

---

¹ ALBERCH i Fugueras, Ramon. Manual d'arxivística i gestió documental. Associació d'Arxivers de Catalunya. Barcelona, 2009. Pàg. 68.

Un exemple d'aquest primer arxiu podria ser el dels comtes de Barcelona, el qual tindria una vigència en aquest model fins entrat el segle XI.

Doncs ja a mitjans del segle XI, la feudalització de la societat catalana juntament amb la conquesta i la repoblació de la Catalunya Nova, amb la codificació important dels Usatges de Barcelona, van fer que els arxius sofrissin un gran canvi. Aquest va ser donat per molts factors i un d'ells el d'un primer enriquiment del fons documental. L'altre gran condicionant va ser la necessitat que es va tenir de voler organitzar aquest fons, una sistematització estàndard

Els canvis però és podran veure igualment al segle XII, amb un sorgiment d'un nou document; els cartorals o cartularis. Aquests eren llibres que agrupaven documents i possibles còpies de altres, relatius a un domini civil o eclesiàstic. No tots els documents eren copiats, ja que alguns tenien més valor que d'altres, però el que volien era facilitar una cerca ràpida i fàcil. A la vegada, amb els documents copiats, els originals podien passar a un segon pla i s'intentava conservar al màxim aquesta feina. Aquestes còpies es van fer d'una manera molt significativa i constant als monestirs i les catedrals de Catalunya.

Al segle XIII hi va haver un creixement econòmic i demogràfic de Catalunya, el qual va comportar l'aparició del paper que oferia per a l'escriptura i la difusió dels textos un material més assequible. Per aquest motiu la necessitat de tenir arxius va anar augmentant i al cap d'uns anys els molins paperers de Catalunya assoliran al segle XIII-XIV, la fabricació d'un paper de qualitat.

Cal dir que ja en aquells temps existia la professió d'arxiver, el qual era l'encarregat de que els documents tinguessin una bona instal·lació, classificació, descripció i atenció.

També era el que s'ocupava de respondre a les demandes de documents específics per part de personatges importants.

En els segles XIII – XIV, els municipis catalans varen tenir la necessitat també d'organitzar-se d'una manera general, creant òrgans o associacions diferents per a que tot fos molt més fàcil. L'acumulació de documents era evident i cada cop la feina en els arxius municipals era més elevada. Els governs municipals varen decidir de agrupar els documents més rellevants en els anomenats *llibres de privilegis* o *còdex diplomàtics*, els quals poden ser comtals, eclesiàstics o corporatius.

Aquests arxius i documents es varen consolidar a molts municipis i ciutats de Catalunya, els quals acumularen fins i tot rics establiments i unes instal·lacions molt favorables. Els fons documentals més comuns es trobaven normalment a les parròquies, com és el cas de la vila de Verdú (Urgell, Lleida).

Prestatgeria de l'arxiu parroquial de Verdú.
Fotografia: Laura Garralón.

A partir del segle XIII es podran veure ja els fons de protocols, a causa de la implantació a Catalunya de la institució notarial productora. Els notaris, des d'aleshores hauran de realitzar un petit resum dels documents que signaven. Aquests breus textos s'agrupaven en els anomenats *manuals notarials*, que eren com avui en dia un quadern de notes. Segons Laureà Pagarolas i Ramon Planes el volum notarial més antic de Catalunya és un petit fragment de Vic², registrat l'any 1221 i conservat al Arxiu

---

² ALBERCH i Fugueras, Ramon. Manual d'arxivística i gestió documental. Associació d'Arxivers de Catalunya. Barcelona, 2009. Pàg. 70.

episcopal de la ciutat. Ja en el segle XIV, aquests quaderns de protocols adquiriran una riquesa molt més gran, tot i no ser de domini públic.

Arribats en aquest punt, seria interessant parlar del que va ser un abans i un després del famós Concili de Trento (1545-1563).

“SESION I. Celebrada en tiempo del sumo Pontífice Paulo III. En 13 de diciembre del año del Señor 1545.

Decreto en que se declara la abertura del Concilio.

¿Teneis á bien decreta y declarar á honra y gloria de santa é individua Trinidad, Padre, Hijo, y Espíritu santo, para aumento y exaltacion de la fe y religion cristiana, extirpacion de las heregías, paz y concordia de la Iglesia, reforma del clero y pueblo cristiano, y humillacion, y total ruina de los enemigos del nombre de Cristo, que el sagrado y general Concilio de Trento principe, y quede principado? Respondieron los PP. Así lo queremos.”³

El Concili de Trento es va realitzar per tancar les diferències existents entre els catòlics i els reformistes. Es volia traçar els alineaments d’unes reformes catòliques, les quals es regirien per unes normes bàsiques per a tots els membres de l’església catòlica. Els bisbes no podien ja acumular beneficis de cap tipus i a més havien de viure al lloc de la corresponen diòcesi. Es va ordenar a més que s’havien de registrar els anomenats *Quinque libri*, la qual cosa implicava una responsabilitat significativa en el món de l’arxiu⁴.

Un any després de la finalització del Concili, una constitució provincial de Tarragona (1564) del Concili convocat per Ferran de Lloaces⁵, manava als rectors de fer un armari o *“armarium instrumentorum et aliarum scripturarum”* per guardar i protegir els

³ LOPEZ de Ayala, Don Ignacio. El sacrosanto y enúmerico Concilio de Trento. Madrid, 1798. Pàg. 25.

⁴ Aquests cinc llibres agrupaven els volums dels baptismes, les confirmacions, els matrimonis, les confessions i els compliments pasquals.

⁵ Arquebisbe de Tarragona entre els anys 1560-1567.

documents que es trobessin un arxiu. D'aquesta manera possibilitava als arxivers de fer un inventari en caràcter general, tot custodiat per un batlle del municipi o dos jurats.

El contrapunt va arribar quan Felip V va fer abolir les institucions polítiques catalanes i annexionà Catalunya a l'Estat castellà. La implantació del Decret de Nova Planta el 1716 van suposar una adhesió a l'absolutisme de la Monarquia d'Espanya. Els arxius públics d'aquest temps juntament amb els seus documents reflecteixen aquesta situació. Un exemple clar seria el de l'Arxiu Reial de Barcelona, el qual esdevingué tanca al públic.

Aquests municipis que estaven lligats a l'absolutisme anomenat anteriorment van ser des de llavors formats amb el model castellà. Va canviar la manera de fer els protocols, dels quaderns notariais i de tota mena de document jurídic. Per tant, amb Felip V s'iniciarà una pràctica arxivística molt diferent des dels seus inicis. Fins i tot, s'arribarà al punt de voler destruir alguns documents importants, per poder desdibuixar la memòria històrica.

El segle XVIII i després la crisi de l'antic règim va significar una pèrdua de valor en els arxius que havien sigut formats per moltes mans durant molts segles. Arribaren les revoltes populars i també l'actuació de l'estat, que van fer que molts fons documentals es dispersessin, es destruïssin i es traslladessin. Per aquest motiu, en molts casos no tenim tota la informació que busquem. "En sabem l'existència però no el lloc on es conserva" és una de les frases que molts responsables d'arxius diuen habitualment.

Finalment, ja en època contemporània les actuacions de guardar el patrimoni artístic i documental és molt diferent. El patrimoni documental de Catalunya va iniciar un procés de recuperació d'aquests fons tant rics produïts anteriorment. Aquesta recuperació es va dur a terme a nivell cultural, nacional i políticament parlant. Els municipis i les institucions culturals varen també posar tot el potencial en aquesta recuperació, per a tenir una història contundent del lloc on vivien. L'objectiu era recuperar l'esperit històric que comporta una societat col·lectiva.

Un document a destacar, el qual testifica aquest fet és el publicat pel Institut d'Estudis Catalans l'any 1908: *"Sobre l'estat d'alguns arxius de Catalunya i la convivència de la seva millor instal·lació"*, per part de Joaquim Miret i Sans i Jaume Massó i Torrents.⁶

---

⁶ ALBERCH i Fugueras, Ramon. Manual d'arxivística i gestió documental. Associació d'Arxivers de Catalunya. Barcelona, 2009. Pàg. 73.

2. L'arxivística i tot el que comporta

La paraula *arxivística* prové de l'arxiu i és una pràctica científica la qual conté moltes disciplines en el seu interior. Els documents són els principals integrants d'aquesta disciplina, tot i que els seus objectes d'estudi siguin molts més; la creació dels documents, la seva història, l'organització i el servei cap a les administracions, institucions, persones interessades i la investigació com a conjunt social. L'arxivística té uns principis teòrics però també un mètode específic per poder resoldre problemes plantejats. Els principis li serviran per la organització de l'arxiu per exemple i els mètodes per a realitzar els procediments de conservació i la difusió de la informació del fons⁷.

Cal dir que aquests documents necessiten una conservació específica segons l'edat que tinguin. El document original té un valor primari des del mateix moment en que neix, la qual cosa significa que les accions posteriors per part de les persones responsables serà essencial. També cal anotar que aquests valors depenen del context dins el qual van ser creats i a més de la seva utilitat posterior.

Un teòric belga, Carlos Wyffels, l'any 1972 va establir tres fases o etapes les quals tots els documents patien⁸. Aquest va ser un historiador molt important i un arxivista de l'estat de Bèlgica entre els anys 1968 i 1987. Aquestes edats es defineixen en base als valors que se'l hi atorga al llarg de la seva vida.

La primera edat seria la que correspon al procés de creació del document juntament amb la recepció, tramitació i la seva circulació respectiva. En aquest moment el document és molt actiu i a la vegada consultat per moltes mans interessades. La

---

⁷ ALBERCH i Fugueras, Ramon. Gestió integral d'arxius. Barcelona, 2009. Pàg. 31.

⁸ *Ibidem*. Manual d'arxivística i gestió documental. Barcelona, 2009. Pàg.82.

segona edat correspondria a la que el document ja ha realitzat la tramitació específica, per tant ha perdut ja una part de la seva vigència. La consulta d'aquest document ja no serà tant freqüent com en la primer edat. Finalment, la tercera i l'última edat és la més pausada, en que la consulta del document només es fa de forma específica i pot ser d'una manera més cultural o d'investigació històrica.

Però tot i haver aquestes edats, el que està clar és que la perdurabilitat del document pot aportar al municipi o a la ciutat un patrimoni cultural i testimonial. El patrimoni històric és l'element substancial de la identitat i la memòria de la humanitat.

L'arxivística, compartint seient amb la biblioteconomia, va anar canviant de posicionament i el seu caràcter es va transformar més cap a la part científica. A mitjans del segle XIX ja tindrem una disciplina totalment caracteritzada dins de les ciències.

3. Els arxius parroquials

Teòricament parlant, els arxius parroquials haurien de tenir la mateixa edat que l'antiguitat de la parròquia. Aquesta tindria com a referent un poble determinat i a més un rector propi, el qual s'encarregaria de tot el que comporta el seu entorn⁹. Mirat des d'un altre punt de vista, la parròquia seria un benefici eclesiàstic que requereix un ofici específic per la cura dels documents creats mitjançant el procés jurídic. Aquests dos significats s'hi s'ajuntessin es podrien concloure en una definició concreta. La parròquia ha de tenir un lloc concret dins el poble, juntament amb una església que tingui com a dirigent un rector o pastor que tingui cura de tots els moviments que es duguin a terme des de dins d'aquesta. Cal esmentar que l'edifici parroquial seria un annex de l'església on el rector celebra el culte, atén els fidels i el més important on guarda en un arxiu tots els documents.

En l'arxiu parroquial s'hi troba tota una col·lecció de documents que conformen un fons molt característic i important per a la comunitat. Els primers documents d'un arxiu parroquial haurien de ser el decret d'erecció de la mateixa o si més no l'acta de consagració, els documents de la seva dotació i finalment els dels privilegis¹⁰. Tot i que hauria de ser així, en molts casos no apareixen aquests documents, ja perquè no van ser prou cuidats o perduts a causa d'un accident com podria ser un incendi.

Ja sigui el cas que sigui, aquests documents han de ser oficialment redactats o rebuts pel rector de la corresponent parròquia, amb la possibilitat de que hi hagi un tinent al llarg del temps. Per tant, normalment en els arxius parroquials existeix una col·lecció

---

⁹RUBIO Merino, Pedro. *Tipología documental en los archivos parroquiales*. Archivística: Estudios básicos. Sevilla. 1981, pàg. 212.

¹⁰SANCHO Capdevila, Rvdo. *El archivo parroquial y su ordenación*. Ed. Eugenio Subirana. Barcelona, 1926.

de registres documentals molt variats. Entre els llibres parroquials podem trobar els principals de baptismes, de matrimonis, de confirmacions, de confessions i els de compliments pasquals, entre d'altres els anomenats llibres de fàbrica.

Els llibres baptismals regeixen un patró formal el qual va dividit en apartats com el nom de la parròquia, el del poble o vila, el del ministre del sagrament, el del afectat i la data del registre entre d'altres. Aquesta tipologia de document es va fer regular a partir del Concili de Trento.

Els llibres matrimonials són molt semblants als del baptisme, amb l'única diferència de que en aquests últims hi ha de constar la llibertat i la solteria dels que es volen casar. El fet de que no existís cap impediment per realitzar aquest enllaç demanat era molt favorable a que es celebrés l'acte del matrimoni. Aquest era el final d'un procés legal el qual demanava un nivell alt de dades i testimonis per part dels dos demandants.

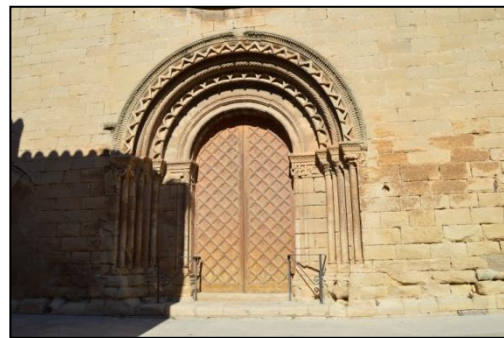
El llibre de les defuncions va ser molt diferent mentre es regien els altres llibres explicats. Aquest en concret des d'un primer moment només registrava els habitants de la vila que tenien realitzat anteriorment un testament. A mitjans del segle XVII es quan es comencen a acceptar a tots aquells que no han fet testament, tot pensant que no tenen res a deixar en herència. Ja en el segle XVIII es comença a donar més importància al fet de registrar les morts durant tot un any, cosa que facilitaria als estudiosos a elaborar un estat demogràfic de la població.

El llibre de confirmacions no es registrava en totes les comunitats parroquials, ja que no tenia tanta importància com els altres. Algunes de les parròquies varen optar per realitzar aquestes llistes al final dels llibres de baptismes.

Per últim, fer esment dels llibres de fàbrica, els quals serien potser els més importants o els que més informació donen per a saber el que comportava estar al capdavant d'una parròquia.

Aquests van ser demanats per part del Concili de Trento, el qual deia que s'havia de registrar tot tipus de ingressos i despeses per part de la comunitat eclesiàstica. Aquestes despeses podien ser de tot tipus, com per exemple el pagament d'una feina realitzada pel ferrer o electricista de la vila corresponent. Aquesta sèrie de documents continua realitzant-se avui en dia, ja que ens permet veure l'evolució econòmica de la pròpia "empresa"¹¹.

Una altra cosa que ens permet veure aquests últims llibres són els elements artístics que posseïa la parròquia, ja sigui en material o la pròpia estructura de l'edifici amb les ornamentacions respectives. A més, aquests aporten informació relacionada amb la història de l'art, ja que ens poden donar informació de qui va realitzar que i en quin any. Saber quina mà a realitzat l'obra artística és molt important per comprendre en conjunt

l'arquitectura que tenim davant els nostres ulls. La realització de tresors o imatges

Portada romànica que dona a la nau central.
Fotografia: Laura Garralón.

sagrades per a la pròpia església seran els elements clau que trobarem esmentats en aquests llibres. En l'església parroquial de Santa Maria de Verdú trobem dos elements característics que la fan ser recordada; la rosassa que s'aixeca en un costat de la nau central i la portada romànica sota d'aquesta.

---

¹¹RUBIO Merino, Pedro. Tipología documental en los archivos parroquiales. Archivística: Estudios básicos. Sevilla. 1981, pàg.223.

Rosassa de Santa Maria de Verdú. Fotografia: Antonio Gil, 2010.

Els arxius parroquials tenien i tenen una problemàtica que ataca directament als documents. Per a ser més gràfics i ja que faig l'estudi del cas verduní, posaré com exemple aquestes característiques en l'arxiu parroquial de Santa Maria. La primera problemàtica seria la que va relacionada amb el local, tot i que no sigui aquest el més greu. Normalment, els arxius parroquial estan situats en dependències annexes a la sagristia de l'església, les quals pels espais de la pròpia no poden ser molt grans. A més, en acord amb el fons documental aquest espai no necessita que tingui unes grans dimensions.

L'arxiu de la parròquia de Santa Maria és reduït i a la vegada resta abandonat juntament amb els seus documents. En aquest cas, caldria un rescat immediat de tot

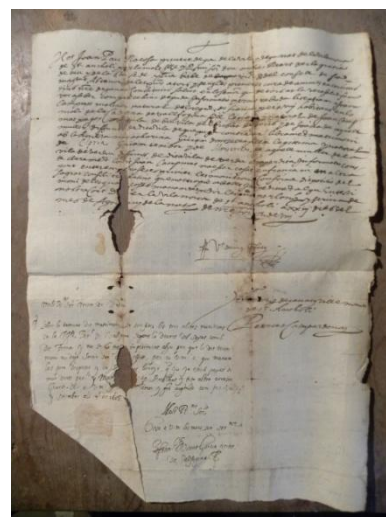
el fons, ja que està en contacte per exemple amb la pols que hi resta de fa molts anys. A més tenim el problema de la humitat, ja que l'habitació no té cap tipus de sistema instal·lat. En l'espai on es troben els documents s'hi pot veure una finestra, la qual de vegades està oberta o altres tancada, on aquí hi trobaríem el contrapunt del fred elevat o la calor excessiva.

Finestra de l'arxiu parroquial de Verdú. A la paret restes d'humitat. Fotografia: Laura Garralón.

En aquest cas, li hem d'afegir el tema dels insectes i els diferents microbis que poden perjudicar greument als pergamins i els diferents documents que hi resten en l'interior de l'espai.

La segona dificultat d'aquests llocs és la de l'ordenació de tot el fons documental. Com he esmentat anteriorment, aquest fons en concret va ser catalogat i

inventariat el 2002 per Miquel Àngel Farré. Tot i que la seva feina va ser molt costosa i alhora gratificant, els documents recentment només han estat col·locats en capses de cartró i numerats de manera ordenada, sense cap altra mena de tractament. En les prestatgeries també hi ha un ordre indicat, el qual enumera el sentit en que estan col·locades les capses.

Llicència de casament atacada per insectes. Fotografia: Laura Garralón.

El fet de que les prestatgeries siguin de fusta, facilita a qui si hi ha un incendi pot cremar molt més ràpid tot el conjunt documental. Avui en dia, en arxius actualitzats ja no es troben aquest tipus de prestatgeries, totes són metàl·liques.

Capses que contenen els diversos documents. Fotografia: Laura Garralón.

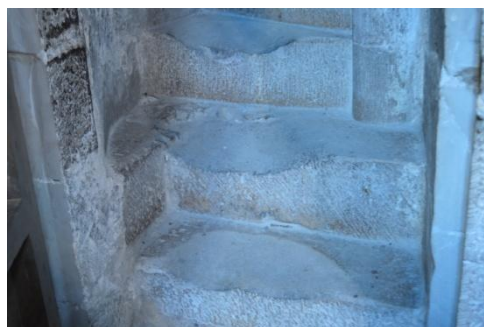
Els documents estan inventariats de manera cronològica i a més presenten en el suport un número escrit en llapis. Per aquest motiu va ser essencial la feina de Farré, ja que si no estiguessin ordenats, no es sabia quin és el més antic i quin el més modern.

Per últim, el problema que també trobem en els arxius parroquial és l'accés al fons documental. Parlant legalment, aquest arxius són de propietat privada, per tant l'accés es restringit. Tot i no ser d'ús públic, els arxius parroquials desprenen un interès cultural molt elevat per part de la població respectiva. Aquests documents pertanyen a la vila i constitueixen un patrimoni cultural el qual el fa ser més harmoniós.

Segons Rubio, el Codi del Dret Canònic número 384, diu que permet el lliure accés als investigadors, tot guardant les degudes precaucions respectives amb els documents. En el cas de Santa Maria de Verdú, el rector Ramon Roca és el que posseeix les claus per entrar en dit fons documental. Aquest en cap moment ha posat un impediment en que jo entri a veure i estudiar l'arxiu.

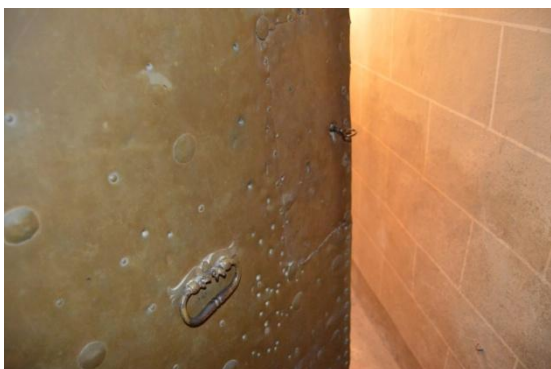
4. L'arxiu parroquial de Verdú

L'arxiu parroquial de Verdú no és un lloc on tothom hi pot accedir. Aquest es troba situat a una dependència que s'hi puja per unes escales ben estretes que es troben a una de les naus laterals. Aquestes escales de pedra, avui en dia molt gastades, denoten el pas del temps i a la vegada guarden consciència de totes les vegades que s'ha pujat a la part superior d'aquesta església. Unes passes que tenien que fer obligatòriament totes aquelles persones que volguessin algun tipus de document guardat per la parròquia.

Escales de pedra, que condueixen a l'arxiu.
Fotografia: Laura Garralón.

Un cop pujades les escales laterals s'arriba a la part del cor, actualment sense ús, ja que s'hi guarden diverses instruments necessaris per a qualsevol activitat per part de l'església. Per accedir a l'arxiu cal obrir una primera porta de xapa i després una altra que està blindada, la qual necessita una clau especial, que actualment resta en mans del mossèn i rector Ramon Roca.

Primer porta que dona a l'accés blindat de l'arxiu.
Fotografia: Laura Garralón.

Porta blindada de l'arxiu. Al darrera els prestatges amb els documents. Fotografia: Laura Garralón.

L'arxiu guarda els documents en unes prestatgeries que mesuren aproximadament uns dos metres d'alçada i uns tres metres d'amplada, on s'hi troben tot tipus de documents ajuntats per uns lligalls. L'última intervenció que s'ha dut a terme a l'arxiu ha estat per part de l'Arxiu Històric Comarcal de Tàrrrega amb una col·locació dels documents en caps de cartró, les quals han estat ordenades i catalogades per Miquel Àngel Farré Targa.

Dins l'espai que constitueix l'arxiu, s'hi pot trobar a més, un espai reduït destinat a preservar el tresor de la parròquia (veure Annex 1). Un aixovar ple de creus, canelobres i diverses peces d'orfebreria. Cal dir que

Prestatgeries de l'arxiu de Santa Maria de Verdú. Fotografia: Laura Garralón.

aquestes obres minucioses no han estat mai objecte d'un estudi i tampoc s'ha catalogat i fotografiat individualment per a realitzar per exemple un catàleg.

Com a tots els municipis de Catalunya, la parròquia arribarà a ser per Verdú el centre conductor de tots els documents referents a la vida de la societat local. D'aquí naixerà tot el fons de l'arxiu, el qual informa a les generacions posteriors i a la societat actual quins són els antecedents culturals, socials i econòmics de Verdú.

L'església de Santa Maria de Verdú al llarg de la història a patit diferents transformacions, que varen anar lligades amb la pròpia història de la vila¹². Verdú s'ocasiona a partir de processons de reconquesta i de repoblació, tot creant un nucli a l'entorn del castell i de l'església, cap al segle XI¹³. El 1295 es documenta un incendi, en

¹² Santa Maria de Verdú i altres temes verdunins. Publicacions del Grup de Recerques de les Terres de Ponent. Tàrrrega, 1991.

¹³ FARRÉ Targa, Miquel Àngel. *L'arxiu de la parròquia de Santa Maria de Verdú*. Tàrrrega, 2002. Pàg. 13.

el qual es varen cremar tots els documents existents i guardats en l'arxiu. Aquest fet va provocar una pèrdua important del sumari més antic que formava part de l'arxiu de la vila.

Cal dir que al treball de Farré, dedicat al fons documental de l'arxiu parroquial de Santa Maria de Verdú, hi falta uns pergamins dels segles XV-XVI. Aquests els vaig trobar apartats de l'estanteria, com si no fossin importants com tots els altres. Restaven oblidats en una caixa de fruita i evidentment sense ser catalogats ni mínimament cuidats. A aquest fet, se li ha de sumar l'estat en que es troba la sala de l'arxiu i les condicions climatològiques que pateixen els documents. Caldria una restauració sencera del lloc i un manteniment continuat amb tots els procediments que exigeix un arxiu qualsevol.

Gener Gonzalvo puntualitza que l'arxiu parroquial de Verdú, juntament amb el de Vallbona de les Monges, és un dels quals té un fons documental eclesiàstic molt valuós en tota la comarca de l'Urgell¹⁴.

---

¹⁴ FARRÉ Targa, Miquel Àngel. *L'arxiu de la parròquia de Santa Maria de Verdú*. Tàrraga, 2002. Pàg. 17.

5. Tipus de documents de l'arxiu de Verdú

Dins de tots els tipus de documents que poden haver-hi en l'arxiu parroquial de Santa Maria de Verdú he fet volgut fer una recol·lecta de quatre documents, els quals mereixen una atenció especial.

1) Correspondència, Capsa nº 154/2:

Una correspondència consisteix en una relació existencial en que es fa un tracte recíproc mitjançant el intercanvi de cartes o pergamins. En aquest cas trobem un òbit o notificació de defunció per part de *"Dn. Franco Arah Cura Parroco de la villa de Sant Andreu de Empalomá del obispado de Barna"*. Aquest certifica en la carta que en un dels folis del llibre d'òbits que queda al seu càrrec hi ha escrita la defunció de *"Flavian Bonet Natura de la villa de Verdú Diocesis de Solsona[...]"*(veure Annex 2).

2) Certificat de casament, Capsa nº 154/1:

Un certificat és una carta que declara el caràcter en acord al que s'està duent a terme, en aquest cas l'enllaçament de dues persones de Verdú. És el pare del nuvi qui dona el permís per a que el seu fill es casi amb una noia, la qual es descrita en el certificat tot posant els anys que arriba a tenir en el moment precís. En el certificat es poden veure dos segells que en un ens posa l'any 1885 i que costava uns "75c. de peseta" i en l'altre hi surt el nom de la parròquia de Santa Maria de Verdú. Al final es veuen les firmes dels qui estan presents en l'acte de realització del certificat.

Una característica peculiar d'aquest document és que en un moment donat el pare s'equivoca en una frase. El que fa es ratllar-la i fer-li una marca, la que repetirà al final del document tot anunciant que *"El borrado no vale"*. (veure Annex 3).

3) Llibre de comptes de la sagristia, Capsa nº 171-172:

En el llibre de comptes de la sagristia hi trobarem com bé diu el seu nom tot tipus de operacions econòmiques que es realitzaven durant l'any. Aquest no era un paper o pergami solitari, ja que estaven agrupats tot tipus de documents en un sol plec.

En aquest tipus de llibres hi podem veure abans dels comptes un preàmbul amb el dia que fou fet el present llibre i per qui va estar regit. En aquest cas es pot llegir:

“Fou fet lo present llibre a vuit de mag de mil D. L. V [1555] per nosaltres Antoni Valls y en Pere Mulner com a sagristants en dit any de la verge maria FMS” (veure Annex 4).

4) Inventari, Capsa nº 166:

Un inventari el conformarien totes aquelles pertinències que una persona té i en vol deixar constància. En el nostre cas, el inventari és bastant llarg cosa que significa que la família posseïa moltes coses o ve de consum propi o provinents de donatius.

El format que veiem en el present document és habitual en tots els altres inventaris, ja que es realitza un encapçalament dient qui és el propietari i a continuació es posa el llistat d'objectes amb les seves respectives descripcions si són necessàries. (veure Annex 5).

En veure aquests quatre documents de l'arxiu de la parròquia de Santa Maria de Verdú cal dir que si fes un estudi més extensiu podria arribar a consolidar una història dels avantpassats dels habitants de la vila de la Segarra.

6. Conclusions

En finalitzar l'estudi de l'arxiu parroquial de Santa Maria de Verdú he pogut arribar a la conclusió de que tots aquests documents que es guarden dins del petit lloc descrit en les línies anteriors, realment engloba un gran i ric patrimoni per la vila segarrenca. Alhora, només mirant els estudis que s'han realitzat sobre aquest tema és pot concloure dient que el poc interès que hi ha pot ser la causa d'una pèrdua cultural important.

Una de les característiques que presenta l'arxiu parroquial de Verdú es que el seu fons es conserva dins la parròquia, cosa que també passa en altres indrets prop de la vila. Seria el cas de Tàrraga, Bellpuig i Vilagrassa. La segona característica a destacar és que els documents tenen una antiguitat considerable, ja que en altres llocs no es conserven documents de tant anterioritat.

Per aquestes raons, aquest treball ha estat realitzat per donar a conèixer molt més el fons documental existent a hores d'ara de l'arxiu parroquial de Santa Maria de Verdú.

L'estat en que es troben els documents juntament amb el lloc on es guarden són un contratemps difícil per arribar a conservar i fer les reparacions necessàries. La perdurabilitat dels documents tant antics no és molt elevada, ja que com tot material històric necessita una protecció i un manteniment continuat, el qual aquests no han rebut.

Per últim, voldria esmentar la gran implicació del historiador de Verdú Ramon Boleda i el compromís del mossèn i rector Ramon Roca. Sense ells no m'hagués estat possible explicar la situació actual de l'arxiu parroquial i tampoc realitzar l'estudi d'algun dels seus documents.

7. Bibliografia

ALBERCH i Fugueras, Ramon. *Els Arxius, entre la memòria història i la societat del coneixement*. Àgora, Biblioteca oberta 17. Barcelona, 2002.

ALBERCH i Fugueras, Ramon. *Gestió integral d'arxius*. UOC, Universitat Oberta de Catalunya. Segona edició. Barcelona, 2009.

ALBERCH, Ramon; BOADAS, Joan. *La función cultural de los archivos*. Ikerlanak III. Bergara, 1991.

ALBERCH i Fugueras, Ramon. *Manual d'arxivística i gestió documental*. Associació d'Arxivers de Catalunya. Barcelona, 2009.

BERTRAN i Roigé, Prim. *Noves aportacions sobre la repoblació de Verdú en el centenari de la seva carta de franquesa, 1184-1984*. Institut d'Estudis Ilerdencs. Lleida, 1984.

BOLEDA i Cases, Ramon. *Verdú: des dels orígens fins a la fi del règim senyorial de Poblet*. Diputació de Lleida. Lleida, 1994.

BOLEDA i Cases, Ramon. *Verdú: abans i després de la proclamació de la República: 1904-1936*. Ajuntament de Verdú. Verdú, 2011.

BUSQUETA, J. J; SARDOY, E. "Testaments del segle XIII conservats a l'Arxiu Municipal de Lleida: Lectura diplomàtica i transcripció" de *Gombau de camporrells, Bisbe de Lleida. A l'Alba del segle XIII*. Amics de la Seu Vella. Pagès edicions. Lleida, 1996.

Documentació notarial i arxius. Els fons notariais com a eina per a la recerca històrica. Jornades celebrades a l'Arxiu Històric de Girona. Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura i Mitjans de comunicació. Girona, 2006.

FARRÉ Targa, M.A. *L'arxiu de la parròquia de Santa Maria de Verdú*. Sèrie Maior, Col·lecció Ardèvol 4. Arxiu Històric Comarcal. Tàrrrega, 2002.

Guia dels arxius històrics de Catalunya. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Direcció General del Patrimoni Cultural, Servei d'Arxius. Barcelona, 1990.

La classificació de la documentació municipal. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Direcció General del Patrimoni Cultural, Servei d'Arxius. Barcelona, 1989.

LOPEZ de Ayala, Don Ignacio. *El sacrosanto y enumérico Concilio de Trento*. Quarta edició. Madrid, 1798.

L'arxiu de la Parròquia de Santa Maria de Verdú. Parròquia de Santa Maria de Verdú. Arxiu Històric i Comarcal de Tàrrrega. Tàrrrega, 2002.

MARTÍNEZ Sarrión, Ángel. *Monjos i clergues a la recerca del notariat*. Volum I. Estudis 4, Fundació Noguera. Barcelona, 1992.

MASPONS i Anglasell, F. *Com es fa un testament*. Col·lecció popular Barcino. Barcelona, 1929.

PIQUER i Jover, Josep Joan. *El senyoriu de Verdú: introducció a l'estudi del règim jurisdiccional que els abats de Poblet exerciren sobre la vila*. Reial Societat Arqueològica. Tarragona. 1968.

PUIG i Sanchis, Isidre. *Documents per a la història de l'art de l'església parroquial de Santa Maria de Verdú*. Arxiu Històric Comarcal de Tàrrrega. Tàrrrega, 2004.

RUBIO Merino, Pedro. *Tipología documental en los archivos parroquiales*. Archivística: Estudios básicos. Ed. Antonia Heredia Herrera. Diputación Provincial, Sevilla, 1981.

SANCHO Capdevila, Rvdo. *El archivo parroquial y su ordenación*. Ed. Eugenio Subirana. Barcelona, 1926.

Santa Maria de Verdú i altres temes verdunins. Publicacions del Grup de Recerques de les Terres de Ponent. Tàrrrega, 1991.

YARZA Luaces, Joaquín. *Fuentes de la Historia del Arte I*. Historia 16. Madrid, 1997.

8. Annexos

Annex 1:

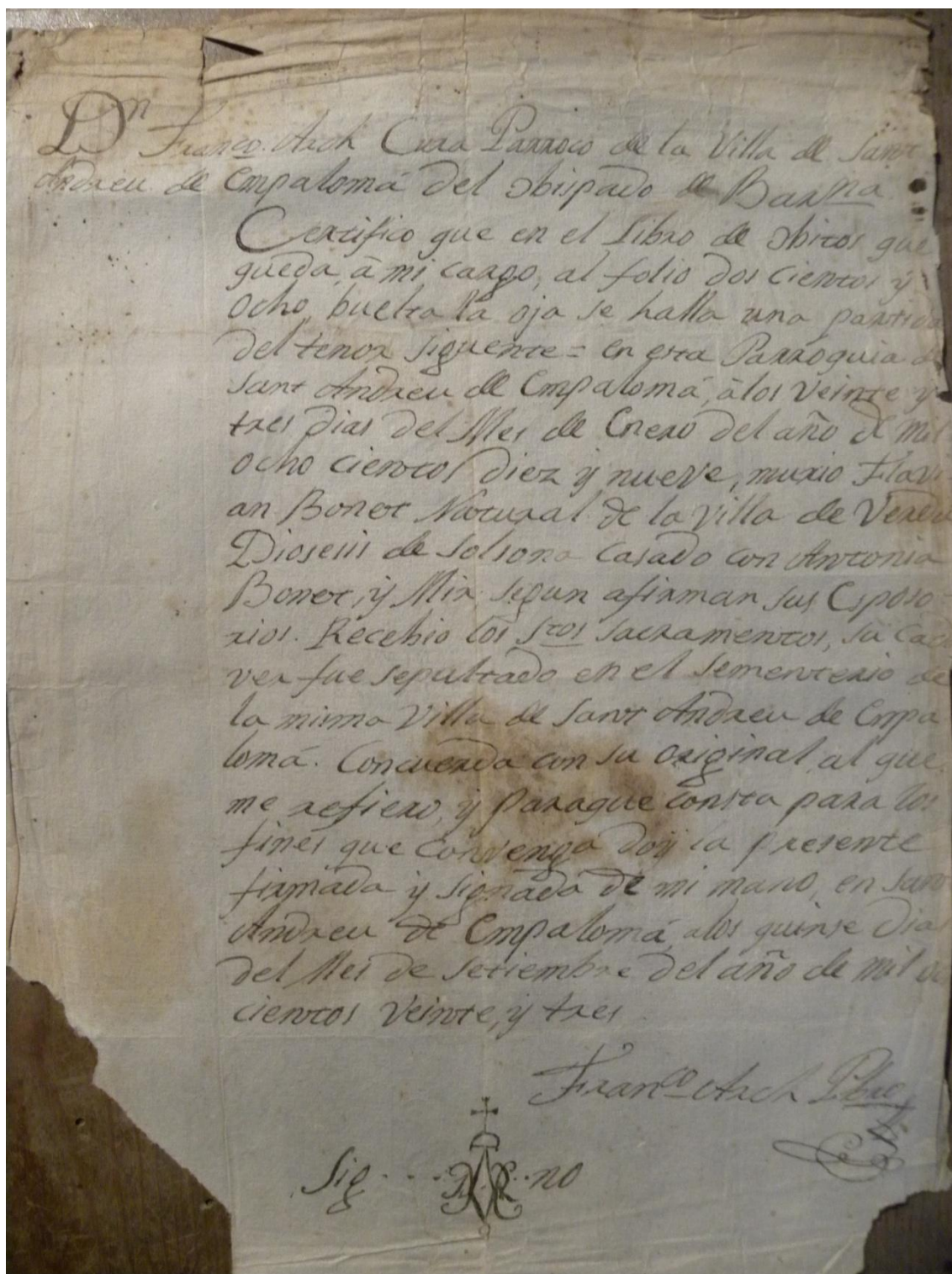

Obertura que dona accés al armari que guarda el tresor de l'església. Fotografia: Laura Garralón.

Armari de fusta que guarda tot el tresor. Podem observar les restes d'humitat en la paret de la dreta. Fotografia: Laura Garralón.

Annex 2:

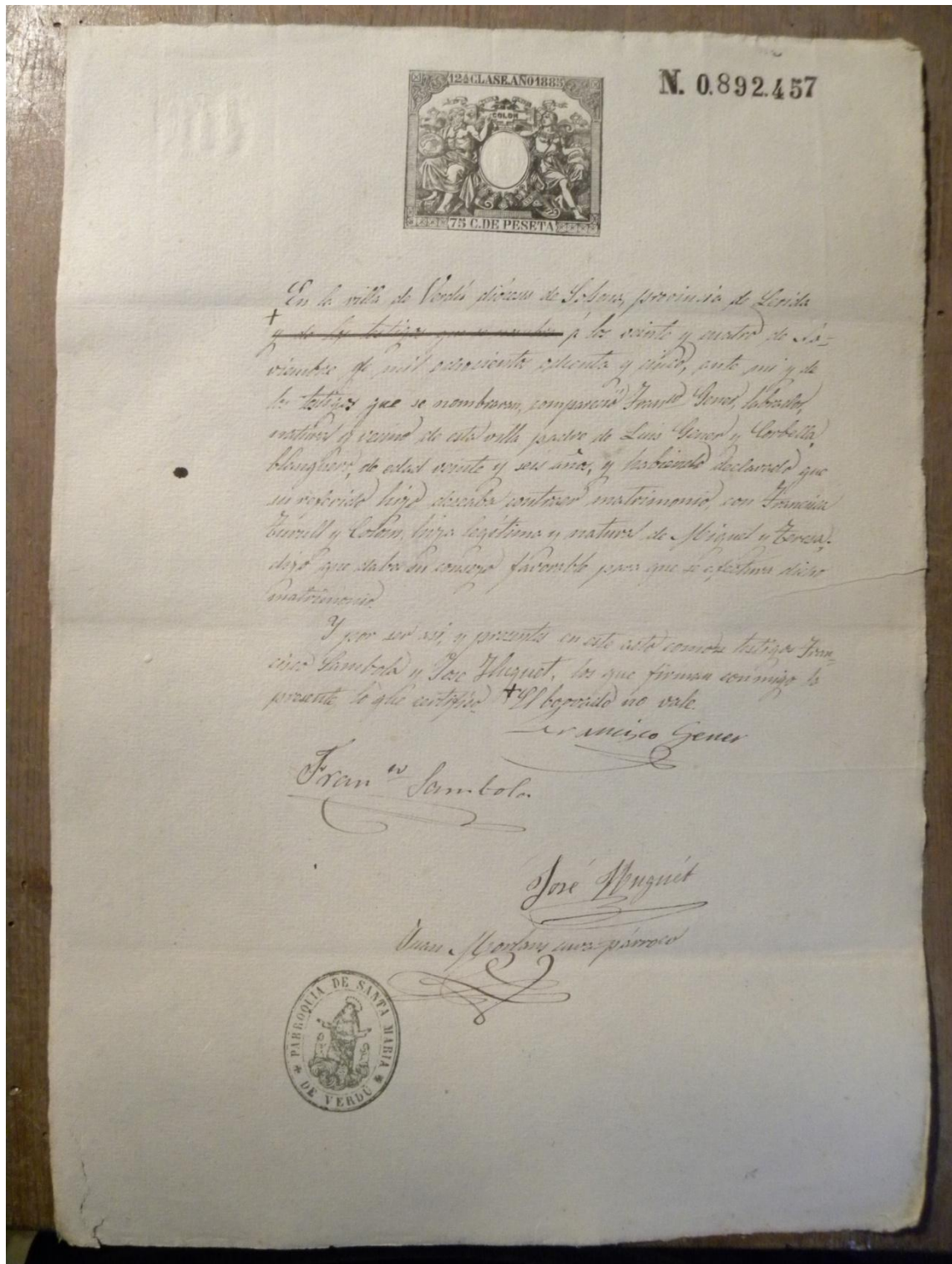

Correspondència, Capsa nº 154/2 (Arxiu Parroquial de Santa Maria de Verdú).

Fotografia: Laura Garralón.

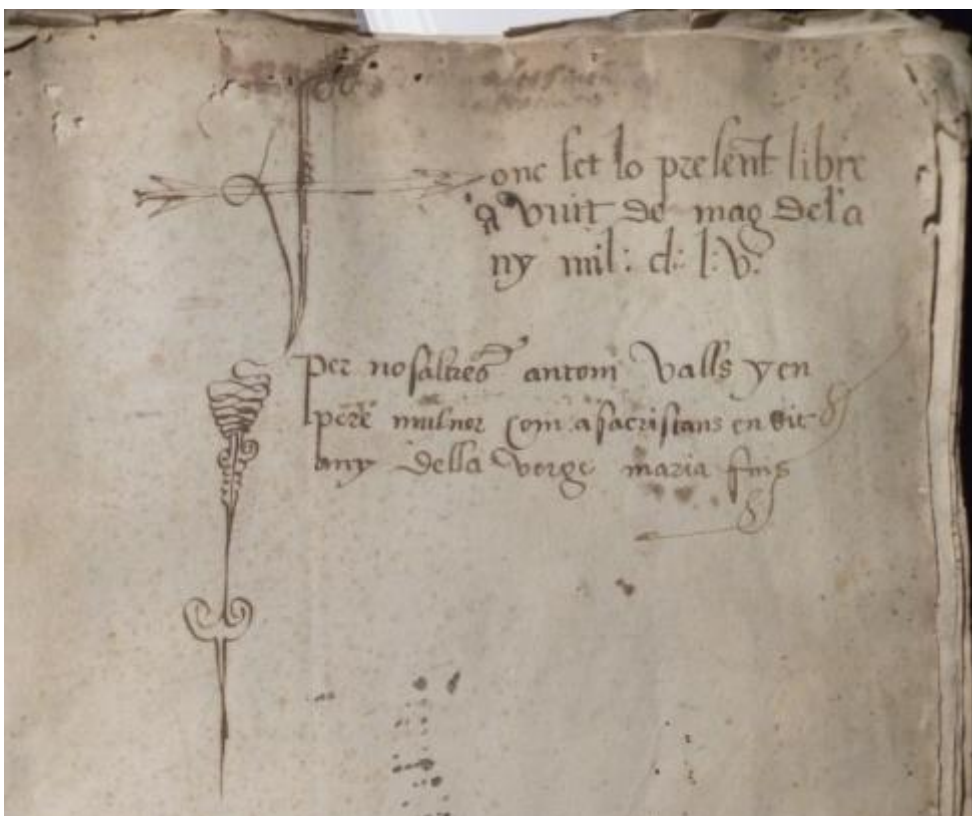
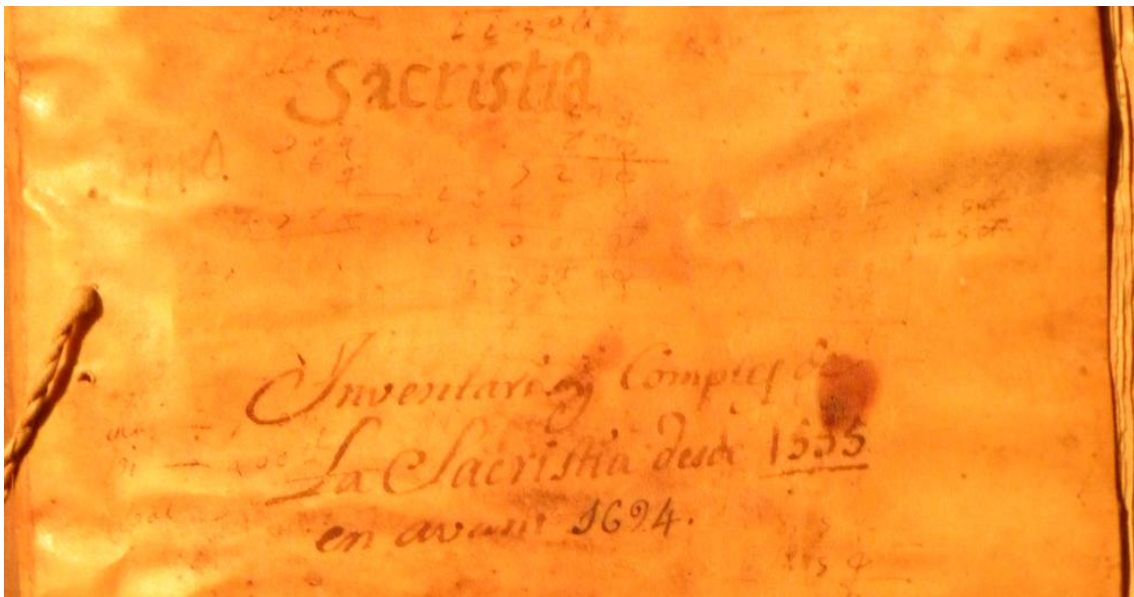
Annex 3:

Certificat de casament, Capsa nº 154/1 (Arxiu Parroquial de Santa Maria de Verdú).

Fotografía: Laura Garralón.

Annex 4:

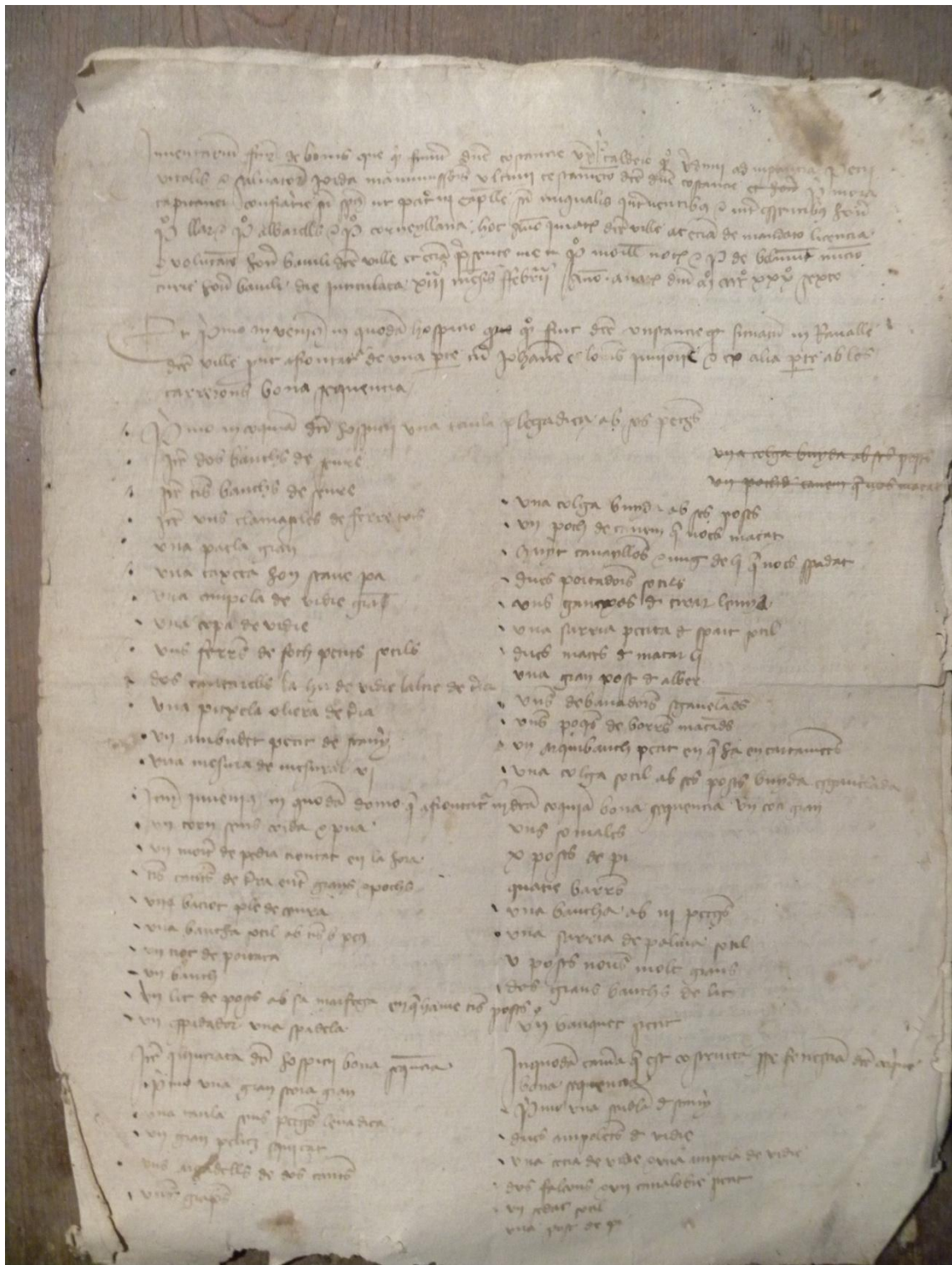

Llibre de comptes de la sagristia, Capsa nº 171-172(Arxiu Parroquial de Santa Maria de Verdú). Fotografies: Laura Garralón.

Annex 5:

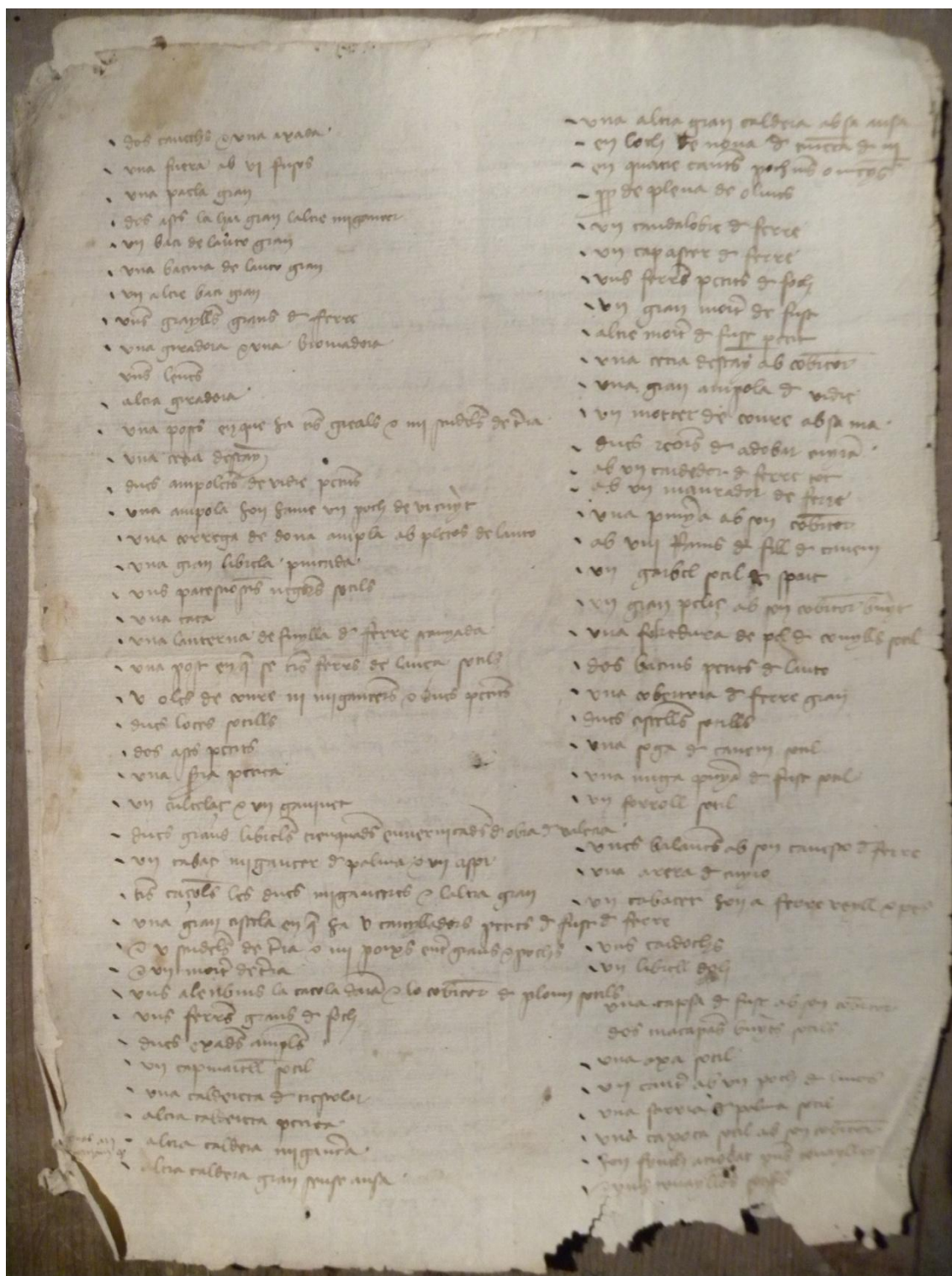
Primera pàgina;

Inventari, Capsa nº 166 (Arxiu Parroquial de Santa Maria de Verdú). Fotografia: Laura Garralón.

Següent pàgina;

Inventari, Capsa nº 166 (Arxiu Parroquial de Santa Maria de Verdú). Fotografia: Laura Garralón.

Lectura esquemàtica de dos testaments

En aquesta apartat he fet un esquema de les parts bàsiques d'un tipus documental, que trobem en el manual notarial guardat en la capsa 60/2 de l'Arxiu de la parròquia de Santa Maria de Verdú. He escollit en aquest sentit dos testaments de l'any 1383 i que corresponen a les darreres voluntats de dos dones de la vila de Verdú. Aquest fet ens permet pensar en un futur treball de recerca, que podria estudiar el món de la dona del segle XIV en la dita vila. Cal dir a més que en diferents manuals de l'arxiu hi ha un volum important de testaments des dones.

En aquestes dues lectures podrem observar paraules en claus, ja que com es tracta d'un manual notarial, en aquests manuscrits hi ha molta informació resumida i per tant hi manquen verbs, expressions, formules, etc. El notari opta per realitzar un extracte, que després passaria *in extremis* a document públic. S'adjunten darrera de les lectures dels manuscrits, les fotografies pertinents dels testaments.

Lectura del testament de Francesca, esposa de Pere Català del lloc de Çaladern (21 de Juliol, 1383)

PROTOCOL INICIAL;

Preàmbul: Quoniam Nullus in carne positus periculum mortis evadere potest.

Intitulació: Ego Franchisca uxor Petri Catala loci de Çaladern¹⁵.

TEXT;

Exposa:

- a) **Motiu pel qual fa el testament:** *In infirmitate detenta.*
- b) **Exigència de trobar-se en plenitud de facultats:** *Tamen in meo pleno senso et memoria integra cum loquela.*

Fet jurídic: *facio et ordino meum ultimum testamentum.*

Disposicions:

- Elecció dels marmessors: *In quo eligo meos manumissores, videlicet Petrum Amenós loci de verduno et Guillerum Miqueló maior dierum loci de Ciutadyla¹⁶.*
- Poder als marmessors per distribuir els béns: *quibus dono plenum posse dividendi et distribuendi de bonis meis prout inferius invenerint ordinatum.*
- Reserva “pro anima”: *Consequenter acipio pro anima mea ducentos quinquaginta solidos ad quos solvendo obligo omnia bona mea ubique sint et volo quod solvantur inffra anum quem obiero.*

---

¹⁵ Aquest darrer nom era el que rebia una quadra de Conca de Barberà, que avui en dia només en queden restes d'un castell.

¹⁶ Cal explicar que Ciutadilla es troba a vuit quilòmetres de Verdú, per tant estaríem parlant de llocs propers.

- Llegats a partir de la reserva “pro anima”: *De quibus dimito vicario perpetuo ecclesie loci de Verduno III solidos. Item subvicario II solidos. Item omnibus presbiteris qui interfuerint me sepulture XII denarios. Item rectori loci de Ciutadilla II solidos. Item vicario XII denarios. Item dimito lexas asuetas in ecclesia de Verduno [...] Item dimito beate Marie Montis Serrati II solidos [...].*

- Altres llegats amb altres béns: *De aliis vero bonis meis dimito et volo quot dentur triginta solidos in altare Sancti Johannis de Çaladern. Item dimito Marie fylie Guillermi Martí eiusdem loci X solidos et unam tovaylalam tempore maritandi. Item dimito Petro Catala viro meo de tota vita sua medietatem ilius partis que mihi pertinent et pertinere debent racione melioramentorum in illis medietatis molendini termini de Çaladern que inter ambos emimus. Et post mortem ipsius revertatur heredibus meis infrascriptis equis partibus.*

- Hereus universals: *Omnia alia bona mea mobilia et immobilia ubique sint dimito inter Anthonium, Francischum et Petrum Català filios meos et ipsos et quemlibet ipsorum in sua parte heredes universales mihi instituo.*

- Clàusules de substitució en l'herència: *Et si unus ipsorum filiorum meorum decederet absque fylis suis legitimis ad perfectam etatem non pervenientibus, superviventibus equis partibus vel superviventi revertatur. Et si omnes decederent quod absit proximioribus revertatur.*

PROTOCOL FINAL

Data: *Actum ut supra*¹⁷.

Signatura de la testadora: *Sig. Francische uxori Petri Catala testatricis predicte que hec concedo et firmo.*

Testimonis: Testes vocati et rogati sunt: Jacobus Fuster, Petrus Fuster, Bernardus Morel, Arnaldus [Millan] et Petrus Martel, loci de Verduno.

---

¹⁷ Ens indica de que la data que aniria en aquest lloc inferior, en aquest testament es troba en un document precedent. La data corresponent seria la següent: *Actum vicesima prima die Juli anno a Nativitate Domini M. CCC. LXXX. tercio.*

Lectura del testament d'Elisenda, esposa de Pere Forner del lloc de Verdú (23 de Juliol, 1383)

PROTOCOL INICIAL;

Preàmbul: Quoniam Nullus in carne positus periculum mortis evadere potest.

Intitulació: Ego Elichsenda uxor Petri Forner loci de Verduno.

TEXT;

Exposa:

a) **Motiu pel qual fa el testament:** *In infirmitate detenta.*

b) **Exigència de trobar-se en plenitud de facultats:** *Tamen in pleno meo sensu et memoria integra.*

Fet jurídic: facio et ordino testamentum.

Disposicions:

- elecció dels marmessors: In quo eligo meos manumissores Raymundo Blanch et Petrum Russel fabrem loci de Verduno.

- poder que dóna als marmessors per distribuir els seus béns mobles i immobles: quibus dono plenum posse dividendi et distribuendi de bonis meis prout inferius invenerint ordinatum.

- satisfacció de deutes i injúries: In primis, volo et mando quod omnes me injurie et debita de bonis meis per solvantur et restituantur.

- Reserva “pro anima” i institucions religioses: *acipio pro anima mea quadraginta solidos de quibus dimitto vicario perpetuo eiusdem loci III solidos. Item suo loco tenenti prosuo iure II solidos. Item levas asuetas indicta ecclesia[...].*

- hereus universals: *Omnia alia bona mea ubique sint vel fuerint dimitto inter Johannem Raymundum et Jacobum Forner filios meos equis partibus et ipsos[...] heredes universales.*

- Clàusules de substitució en l’herència: *Et si unus dictorum filiorum meorum decederet sine filis legitimis ad etatem perfectam non pervenientibus superviventibus revertatur. Et si omnes, quod absit, medietas Petro Forner viro meo et alia medietas in missis cellebrandis in ecclesia de Verduno totaliter revertatur.*

- Clàusules de fermesa o estabilitat de darreres voluntats: *Hec est mea ultima voluntas et meum ultimum testamentum quod vel quam volo valere iure testamenti, et si non valet iure testamenti saltem valeat iure codicilli vel codicillorum vel illo iure. Que aliqua ultima voluntas valere potest vel poterit in futurum.*

PROTOCOL FINAL

Data: *Actum est hoc XXXIII die Julii anno a Nativitate Domini M. CCC. LXXX. tercio.*

Signatura de la testadora: *Sig. Elichsendis testatricis predictae que hec concedimus et firmo.*

Testimonis: *Testes vocati et rogati sunt Petrus de Bufagranyes, Guillelmus Salamo et Jacobus Ferran de Verduno.*

[illegible]

Actu vicesima die Julii anno domini m. cc. lxxx. Anno

[illegible]

[illegible][illegible]

Item of the xxvth day of July anno domini